

De beoordeling van een proeve van bekwaamheid

Een Handreiking - Groene Norm, maart 2017

1. Inleiding

Groene Norm ontwikkelt proeven van bekwaamheid voor het groene vmbo. Deze proeven zijn al vele jaren bekend onder de projectnaam Groen Proeven. Het goed beoordelen van een proeve van bekwaamheid is soms lastig. Vandaar deze handreiking. De basis voor de handreiking is gelegd tijdens de workshops Groen Proeven die Groene Norm in november 2016 op diverse plaatsen in het land gehouden heeft. Het thema 'beoordelen van een proeve' stond daarin centraal.

Een goede uitvoering van de proeve van bekwaamheid is voor een belangrijk deel afhankelijk van de professionaliteit van de beoordelaar en de ondersteuning die deze daarbij krijgt van de school om de proeve uit te kunnen voeren zoals bedoeld.

Een goede beoordeling van een proeve van bekwaamheid begint al bij de voorbereiding en inrichting van de proeve van bekwaamheid (zie bijlage 1). In deze handreiking beperken we ons tot de beoordelaar en de beoordeling. We bespreken waarop een goede beoordeling van een proeve is gebaseerd en wat dat betekent voor de rol van de beoordelaars. Een proeve van bekwaamheid is een heel andere examenvorm dan de meer traditionele examenvormen, zoals een (meerkeuze) kennisexamen. Dat vraagt ook een andere vorm van beoordeling. En dat betekent dat de onderliggende principes van goede beoordeling (validiteit en betrouwbaarheid) bij een proeve van bekwaamheid een andere invulling krijgen. Ook dat komt aan de orde.

2. De voorbereiding van de beoordeling

2.1 De beoordelaars

De rol van beoordelaar bij een proeve van bekwaamheid in het vmbo zal veelal vervuld worden door een docent van dat vmbo. Idealiter staat de beoordelaar onafhankelijk ten opzichte van de leerling, dat wil zeggen dat hij/zij niet vanuit een andere rol een relatie tot de betreffende leerling heeft. Dat is overigens niet altijd haalbaar: soms is de beoordelaar ook degene die de proeve voorbereid heeft en/of de degene die de lessen verzorgd heeft; in dat geval zou de 2^e beoordelaar wel een onafhankelijke positie tot de leerling moeten hebben. De rol van opdrachtgever bij de proeve van bekwaamheid zou feitelijk wel altijd iemand moeten zijn die geen relatie tot de leerling heeft. Dat maakt dat de proeve maximaal op een authentieke beroepssituatie lijkt.

In essentie bestaat de rol van de beoordelaar van een proeve van bekwaamheid uit vier aspecten :

- de leerling observeren bij de uitvoering van de proeve van bekwaamheid;
- het voeren van een reflectiegesprek met de leerling;
- het beoordelen van de leerling (of: het wat en hoe van de beoordeling);
- de administratieve afhandeling van het resultaat van de proeve.

In deze Handreiking gaan we vooral in op de eerste drie aspecten; de administratieve afhandeling laten we even buiten beschouwing, die is sterk afhankelijk van de afspraken binnen de instelling. Maar om die eerste drie goed uit te kunnen voeren, is een goede voorbereiding op de beoordeling van wezenlijk belang. En bij een goede voorbereiding op de beoordeling gaat het om de vragen: wat

beoordelen we en hoe beoordelen we? Als de voorbereiding op de beoordeling goed is geweest, dan weet u bij het observeren waarop u moet letten, dan weet u bij het reflectiegesprek welke (aanvullende) vragen u moet stellen en dan weet u ook hoe u tot het uiteindelijke oordeel moet komen.

2.2 Het 'wat' en 'hoe' van de beoordeling.

De beoordelaars van een proeve stellen zich vooraf de vraag 'wat gaan we beoordelen en hoe doen we dat?' Door goed te borgen dat de competenties uit de proeve op het gewenste niveau beoordeeld worden, wordt invulling gegeven aan het begrip validiteit bij de proeve van bekwaamheid.

a. Wat beoordelen we?

In de docentenversie van de proeve van bekwaamheid treft u als beoordelaar de volgende relevante zaken aan als het gaat om de vraag 'wat beoordelen we?':

- de eindtermen (of werkprocessen) die met de proeve afgedekt worden;
- de competenties aan de hand waarvan de eindtermen of werkprocessen beoordeeld worden;
- de beoordelingscriteria, uitgewerkt per competentie en per niveau (BB, KB en GL).

Het is daarom belangrijk om goed kennis te nemen van de competenties en de bijbehorende beoordelingscriteria zoals die in de docentenversie beschreven staan. Maar daarmee bent u er nog niet als beoordelaar. De beoordelaars gaan voorafgaand aan de proeve met elkaar in gesprek over de wijze waarop ze gaan beoordelen. Ze maken daarbij afspraken over de volgende vragen:

- Wat betekenen de competenties (zoals die beschreven staan in de docentenversie) voor de uitvoering van deze proeve op onze locatie? Hoe komen ze in onze uitvoering van de proeve van bekwaamheid tot uiting? Hoe zien we deze competenties terug in de proeve?
- En waar letten we dan op bij het observeren?
- De invulling die beoordelaars geven aan de competenties stuurt hen later ook bij het reflectiegesprek: waar willen we meer over horen tijdens het reflectiegesprek?

b. Hoe beoordelen we?

De beoordelaars stellen zich de vraag: Hoe weten we welk gedrag en welk niveau we van de leerling mogen verwachten?

Hiervoor kunnen het beste 'rubrics' gebruikt worden. Een rubric is een beoordelingschaal waarin het gewenste gedrag beschreven is. Er zijn rubrics uitgewerkt voor de alle competenties die in proeven van bekwaamheid gebruikt worden. Bijvoorbeeld de competentiekaarten die voor de competenties ontwikkeld zijn door CPS. Deze zijn te vinden op Groen Proeven website¹. Deze rubrics kunnen voor alle proeven van bekwaamheid gebruikt worden omdat ze overstijgend zijn aan de inhoud en daarnaast zijn ze voor alle drie leerwegen uitgewerkt.

Om de gedragingen zoals beschreven in de rubrics daadwerkelijk te kunnen waarnemen in een proeve is het belangrijk dat de opdracht (de praktijksituatie) zo vormgegeven wordt dat die de leerling de mogelijkheden biedt om de gedragingen uit de rubrics te laten zien. Dat betekent dat bij

---

¹ <https://groenproeven.nl/site/inspiratie-en-informatie/uitwerking-18-vmbo-competenties.html>. In de loop van 2017 wordt deze site mogelijk aangepast en zou de link niet meer kunnen werken. Check in dat geval op www.groenenorm.nl bij vmbo-producten onder het project Groen Proeven waar de rubrics te vinden zijn.

de voorbereiding van de proeve de taak die de leerling gaat uitvoeren zo reëel mogelijk vormgegeven moet worden. Dat kan ook in een schoolse setting, als er maar sprake is van een echte opdrachtgever. Door het aanbrengen van aanvullende dilemma's kan specifiek gedrag ook uitgelokt worden.

3. Het beoordelen met de Wacker-methode

3.1 Inleiding

De 'Wacker-methode' biedt de mogelijkheid om in 6 stappen het beoordelingsproces systematisch te doorlopen, waarmee de basis gelegd wordt voor een betrouwbare beoordeling. Het gaat om de volgende zes stappen.

- Waarnemen
- Aantekeningen maken
- Classificeren
- Kwalificeren
- Evalueren
- Rapporteren

In de volgende subparagrafen worden de zes stappen toegelicht.

3.2 Waarnemen en Aantekeningen maken

Als de leerling de proeve van bekwaamheid uitvoert, observeert de beoordelaar het gedrag van de leerling: Wat doet hij? Hoe doet hij het? Hoe reageert hij op anderen (de opdrachtgever, de klant, eventueel: de dieren). Enzovoort. In dit stadium gaat het om het waarnemen en aantekeningen maken. Er wordt nog geen oordeel (interpretatie) toegevoegd aan de aantekeningen, het zijn enkel waarnemingen. De beoordelaar noteert zo volledig mogelijk wat hij ziet en hoort. In principe noteert hij alles wat opvalt: zowel dat wat goed is als dat wat minder goed is. Het is belangrijk dat de beoordelaar 'zijn mond houdt' en niet de leerling gaat helpen. De beoordelaar laat leerlingen zelfstandig keuzes maken en de proeve uitvoeren. Het is ook belangrijk dat de beoordelaar vooraf de beoordelingscriteria bestudeerd heeft zodat duidelijk is waarop gelet moet worden. Daarover worden ook afspraken gemaakt met de 2^e beoordelaar.

De beoordelaars nemen hun aantekeningen mee naar het reflectiegesprek en deze aantekeningen sturen mede het reflectiegesprek. In die zin vormt het reflectiegesprek onderdeel van de fase 'Waarnemen en Aantekeningen maken'. Dat wat de beoordelaar hoort in het reflectiegesprek voegt hij toe aan zijn aantekeningen. Ook tijdens het reflectiegesprek geeft de beoordelaar nog geen oordeel aan zijn waarnemingen.

Omdat het Reflectiegesprek zo'n specifiek onderdeel is van de proeve van bekwaamheid, schenken we daar in paragraaf 4 apart aandacht aan.

3.3 Classificeren

In de fase van 'classificeren' vraagt de beoordelaar zich af wat het geobserveerde gedrag zegt over de competenties die tot de proeve van bekwaamheid behoren. Bij de voorbereiding op de proeve

hebben de beoordelaars met elkaar afgestemd 'hoe komen de competenties uit de proeve tot uiting in deze proeve van bekwaamheid bij deze leerling in deze examensituatie'. Op het moment van classificeren pakt de beoordelaar die interpretatie van de competenties er weer bij en vraagt hij zich af wat hij van de competentie gezien en gehoord heeft bij de uitvoering van de proeve en in het reflectiegesprek.

3.4 Kwalificeren

In deze stap gaat het erom vast te stellen in welke mate de leerling het gewenste gedrag (de gewenste competenties) op niveau heeft laten zien. Hierbij komen de rubrics uit paragraaf 2.2 (b) weer van pas. De beoordelaar stelt zichzelf de vraag: "Heb ik het gedrag gezien dat hoort bij deze competentie in deze leerweg?"

3.5 Evalueren

De beoordelaars vullen individueel het beoordelingsformulier in. Als ze dat beide gedaan hebben, leggen ze hun kwalificaties naast elkaar en komen tot een gemeenschappelijk resultaat. De conclusies worden onderbouwt met concrete voorbeelden uit de aantekeningen. Het vier-ogen principe (2 beoordelaars die onafhankelijk van elkaar tot een oordeel komen) en het onderbouwen van het oordeel met concrete bewijzen vormen belangrijke pijlers onder de betrouwbaarheid van een proeve van bekwaamheid.

3.6 Rapporteren

Het gemeenschappelijke oordeel van beide beoordelaars wordt op het beoordelingsformulier van de leerling vermeld. Het beoordelingsformulier is opgebouwd uit twee componenten:

- Het totaaloordeel: het oordeel over het geheel van de proeve. Kan de leerling deze praktijksituatie (opdracht) aan? Heeft hij de competenties laten zien? Dit kan met 'ja' of 'nee' beantwoord worden. Dit totaaloordeel wordt vertaald in een cijfer.
- Het cijfermatige oordeel. Het cijfer is opgebouwd vanuit de beoordeling van de voorbereiding op de proeve (de planning – 10 punten), de uitvoering van de proeve (proces en product, respectievelijk 40 en 20 punten) en het reflectiegesprek (30 punten). In totaal kunnen 100 punten verdiend worden. Voor een voldoende moet de leerling 70 punten behalen en soms (bij moeilijkere proeven) 60 punten.

De beoordelaars kunnen hun oordeel in woorden onderbouwen op het beoordelingsformulier ('hier kun je trots op zijn'; 'hier moet je nog aan werken')

4. Het reflectiegesprek

Het reflectiegesprek is een integraal onderdeel van de proeve van bekwaamheid. Het is daarmee ook onderdeel van de beoordeling of de leerling competent is of niet. In een reflectiegesprek vragen de beoordelaars aan de leerling waarom hij in de proeve bepaalde keuzes heeft gemaakt. Op die manier kunnen de beoordelaars vaststellen of de leerling bewust heeft gehandeld en dus in staat is om het gedrag uit deze proeve ook te laten zien in een andere (vergelijkbare) situatie.

Het reflectiegesprek wordt bij voorkeur gevoerd aan de hand van de STAR methode. Deze is als bijlage opgenomen in elke docentenversie van de proeve van bekwaamheid.

Met de STAR methode stellen de beoordelaars open vragen aan de leerlingen. Via de STAR methode wordt de leerling op een systematische wijze uitgedaagd te reflecteren op zijn eigen handelen rondom een bepaalde situatie die zich tijdens de proeve voordeed.

Benoem als beoordelaar eerst een bepaalde bijzonderheid die u tijdens de proeve heeft waargenomen of laat de leerling zo'n bijzonderheid benoemen. Vervolgens werkt u de STAR af.

S=Situatie   Wat speelde er in deze situatie? Wat was er aan de hand?

T=Taak   Wat was jouw taak of opdracht? Wat doe je (normaal) in deze situatie?

A=Actie   Waarom heb je deze situatie nu zo aangepakt? Wat heb je gezegd of gedaan?

R=Resultaat   Wat was het resultaat van je actie? Hoe kijk je erop terug en ben je er tevreden over?

Een reflectiegesprek is bij voorkeur een individueel gesprek, met elke leerling afzonderlijk, ook als het een samenwerkingsopdracht betref. Sommige scholen kiezen ervoor om het reflectiegesprek te voeren met een klein groepje leerlingen. Dit werkt alleen als de beoordelaars voldoende zicht krijgen op de individuele keuzes van elke leerling en zij er voor zorgen dat er sprake is van een veilige omgeving waarin elke leerling vrijuit kan praten en zich niet belemmerd voelt door groepsleden. Een leerling kan alleen een goed reflectiegesprek voeren tijdens zijn proeve van bekwaamheid als hij er tijdens de lessen mee heeft kunnen oefenen. Dat geldt overigens ook voor de docent die het reflectiegesprek als beoordelaar afneemt. Oefening baart kunst!

5. De kwaliteit van de beoordeling: validiteit en betrouwbaarheid

De kwaliteit van een (examen)beoordeling wordt vaak uitgedrukt in de begrippen validiteit en betrouwbaarheid.

5.1 De validiteit van de beoordeling

Tijdens 'het voorbereiden van de beoordeling' (paragraaf 2.2) wordt door de beoordelaars invulling gegeven aan het begrip validiteit. Bij validiteit gaat het om de vraag 'wordt er beoordeeld wat er beoordeeld moet worden?'

Daarom is het belangrijk dat de twee beoordelaars voorafgaand aan de proeve zichzelf de vraag stellen 'wat beoordelen we?' Dat zijn de competenties aan de hand van de uitgewerkte beoordelingscriteria. En die beoordelingscriteria zeggen ook iets over de eindtermen die tot de proeve behoren. Maar het is belangrijk dat de beoordelaars zich daarbij afvragen hoe de competenties bij deze uitvoering van de proeve tot uiting komen en of de beoordelingscriteria nog wat wijziging of aanscherping behoeven.

Hoe weten de beoordelaars welk gedrag en welk niveau verwacht mag worden? Daarvoor kunnen ze het beste de in paragraaf 2.2 beschreven rubrics gebruiken. Rubrics zijn gedragsbeschrijvingen voor de verschillende competenties in een oplopend niveau van een matige beheersing tot een goede beheersing.

5.2 De betrouwbaarheid van de beoordeling

De betekenis van het begrip 'betrouwbaarheid' krijgt bij een proeve van bekwaamheid een andere invulling dan gebruikelijk. De gangbare betekenis van betrouwbaarheid is: alle leerlingen doen hetzelfde (examen), er is maar één goed antwoord mogelijk en ongeacht wie er beoordeelt, elke

beoordelaar komt tot hetzelfde oordeel. Bij een proeve van bekwaamheid wordt betrouwbaarheid op een andere manier gerealiseerd. Bij een proeve van bekwaamheid is er altijd sprake van interpretatie (van waarnemingen in relatie tot beoordelingscriteria). Objectiviteit in de gangbare betekenis van betrouwbaarheid kan niet gegarandeerd worden. Bij een proeve van bekwaamheid staat dan ook niet objectiviteit centraal maar intersubjectiviteit; en daarnaast gaat het niet om gelijkheid maar om vergelijkbaarheid. Wat betekent dit in de praktijk?

- De beoordelaars moeten weten wat ze gaan beoordelen; dat is een belangrijke voorwaarde. Hoe ze dat doen is hierboven bij validiteit van een proeve van bekwaamheid beschreven.
- Intersubjectiviteit komt op verschillende manieren tot uiting:
  - Er zijn twee beoordelaars (het vier ogen principe), die onafhankelijk van elkaar tot een oordeel komen
  - Er is sprake van meerdere methoden (competenties beoordelen door ernaar te kijken én erover te praten)
  - Er zijn meerdere momenten (observeren van praktijkhandelingen; reflectiegesprek)
  - Het oordeel wordt onderbouwd met concrete bewijzen (op basis van de aantekeningen bij de observaties)
- Vergelijkbare proeven voor alle leerlingen door:
  - Uit te voeren activiteiten en moeilijkheid voor alle leerlingen vergelijkbaar; zo nodig worden er aanvullende dilemma's in de proeve ingebracht om alle competenties goed te kunnen waarnemen.
  - Procedure van beoordelen is bij alle leerlingen hetzelfde (WACKER gebruiken; aantekeningen uit observatie; reflectiegesprek gebruiken voor argumenten; vaststaand beoordelingsformulier; beoordelaars geven eerst afzonderlijk een beoordeling en leggen dat pas in tweede instantie naast elkaar)

Door een goede voorbereiding en door bovenstaande vormen van intersubjectiviteit en vergelijkbaarheid wordt binnen een proeve van bekwaamheid een goede betrouwbaarheid gerealiseerd.

Bron: De inhoud van deze Handreiking is voor een belangrijk deel gebaseerd op een presentatie van Judith Gulikers (WUR – Wageningen) over 'Competentiebeoordeling met Groen Proeven'.

Bijlage 1 De voorbereiding van een proeve van bekwaamheid

Een goede beoordeling van een proeve van bekwaamheid begint bij een goede voorbereiding en inrichting van de proeve van bekwaamheid. En dat laatste is weer afhankelijk van de positionering van de proeve binnen het PTA van een opleiding (kleine proeve/grote proeve; vormgegeven conform uitgangspunten Groen Proeven) en de ruimte die aan de proeve van bekwaamheid geboden wordt door de school. Het gaat dan om ruimte in de breedste zin van het woord. Voor de organisatie en uitvoering van een proeve moeten (meerdere) bekwame docenten (2 beoordelaars, een opdrachtgever) en ook praktijklokalen beschikbaar zijn; daarvoor zullen de lesroosters soms aangepast moeten worden. Dat vraagt veel van een schoolorganisatie, maar een goede uitvoering van een proeve levert ook veel op. Uit een inventarisatie die we in 2016 onder aoc's uitgevoerd hebben naar de waarde van proeven van bekwaamheid blijkt het volgende:

- een proeve doet een beroep op de praktische talenten van een leerling (die centraal staan in een opleiding die voorbereid op een beroep).
- een Groen Proeven proeve biedt een complexe, maar realistische setting die overeenkomt met de beroepspraktijk.
- er wordt een beroep gedaan op de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de leerling
- met de proeve worden (voor de ontwikkeling de leerling) belangrijke competenties geëxamineerd.
- een proeve als schoolexamen in het vmbo is een goede voorbereiding op het cspe en op de proeven van bekwaamheid in het mbo.

Bijlage 2 Uit de workshops: het observeren

Tijdens de workshops die Groene Norm in november 2016 op diverse plaatsen in het land heeft gehouden werden door docenten de volgende succesfactoren, valkuilen en aandachtspunten genoemd bij het observeren van een proeven van bekwaamheid.

Succesfactoren

- Beoordelen met twee personen
- Bij voorkeur minimaal één onafhankelijke beoordelaar (eventueel bedrijfsleven en/of collega erbij betrekken)
- Vooraf samen observatieformulier doornemen en bepalen welke criteria belangrijk zijn en hoe competenties in deze proeve tot uiting komen.
- Afspreken wie waar op let
- Volgens de Wacker methode. (Waarnemen, Aantekeningen maken, Classificeren, Kwalificeren, Evalueren en Rapporteren)
- Alleen gedrag observeren
- Kijken en waarnemen: neutrale houding
- Vastleggen wat je ziet, voldoende aantekeningen maken
- Aandacht eerlijk verdelen over leerlingen
- Niet te grote groep leerlingen tegelijk willen beoordelen
- Punten van competenties die niet duidelijk waren, meenemen in reflectiegesprek

Valkuilen

- Interpreteren in plaats van observeren
- Te snel oordelen: eerste indruk of ervaring met leerling rol laten spelen
- Helpen/voorzeggen aan leerlingen
- Alles willen zien van alle leerlingen
- De persoonlijkheid van de leerling speelt mee in de beoordeling
- De 'gevolgen' van de beoordeling, beïnvloeden de beoordeling.

Aandachtspunten

- Alleen ingrijpen als veiligheid in geding is.
- Observeren moet je leren: bijvoorbeeld met assessoren training ,
- Vooraf taakverdeling en werkwijze doorspreken met mede-beoordelaar
- Met collega's de werkwijze evalueren

Bijlage 3 Uit de workshops: het reflectiegesprek

Tijdens de workshops die Groene Norm in november 2016 op diverse plaatsen in het land heeft gehouden werden door docenten de volgende succesfactoren en valkuilen genoemd bij het reflectiegesprek van een proeven van bekwaamheid.

Succesfactoren

- Doel voor ogen houden (Om te kunnen beoordelen of de leerling zich bewust is van zijn eigen denken en handelen.)
- Minimaal 2 personen waarvan 1 persoon ook de proeve heeft geobserveerd
- Via de Star-methode
- Aan de hand van de notities van de observaties
- In een veilige omgeving
- In een rustige ruimte
- Mondeling
- Direct na de proeve
- Doorvragen
- Vragen naar competenties die niet geobserveerd zijn.
- Veel oefenen.

Valkuilen

- Suggestieve vragen
- Uitlopen tijd
- Te snel met te veel leerlingen willen reflecteren.
- Tijdens gesprek al feedback geven
- Invullen voor de leerling

Bijlage 4 Uit de workshops: het beoordelen

Tijdens de workshops die Groene Norm in november 2016 op diverse plaatsen in het land heeft gehouden werden door docenten de volgende succesfactoren en valkuilen genoemd bij het beoordelen van een proeven van bekwaamheid.

Succesfactoren

- Totaalbeeld: is de leerling competent
- Minimaal 2 personen
- Gezamenlijk oordeel (intersubjectief)
- Onafhankelijk van elkaar eerst punten per onderdeel geven
  - o Werkplanning (voorbereiding)
  - o Observatieformulier (uitvoering) Per stap: proces en product.
  - o Reflectiegesprek (reflectie)
- Onafhankelijk van elkaar later samen in gesprek tot oordeel komen.
- Invullen van inhoudelijke feedback (leerling geef je meer mee dan een cijfer alleen)
-

Valkuilen

- Te snel interpreteren
- Bevooroordeeld
- Onvoldoende zicht op competenties
- Tijdsnood